

ФРАЗЕОЛОГІЧНАЯ РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ КАНЦЭПТУ ‘ГРЭХ’ У БЕЛАРУСКАЙ І УКРАЇНСКАЙ МОВАХ

Лещинська О. А. Фразеологічна репрезентація концепту ‘гріх’ у білоруській і українській мовах.

У статті визначено місце і роль фразеологічних одиниць білоруської й української мов в репрезентації концепту ‘гріх’; виявлено загальні й відмінні особливості етномовної свідомості шляхом порівняння визначених одиниць, їх образів як основи проникнення релігії в мову й культуру кожного народу.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, концепт, гріх, мова, культура, релігія, білоруси, українці.

Лещинская О. А. Фразеологическая репрезентация концепта ‘грех’ в белорусском и украинском языках.

В статье выявляется место и роль фразеологических единиц белорусского и украинского языков в репрезентации концепта ‘грех’; выявляются общие и отличительные особенности этноязыкового сознания путем сравнения выявленных единиц, их образов как основы проникновения религии в язык и культуру каждого народа.

Ключевые слова: фразеологическая единица, концепт, грех, язык, культура, религия, белорусы, украинцы.

Leshchinskaya O. A. Phraseological representation of the concept «sin» in Belarusian and Ukrainian.

The article determines the place and the role of phraseological units of the Belarusian and the Ukrainian languages in representation of the concept «sin» and singles out common

and specific features of the ethno-cultural consciousness through comparison of the number of phraseological units and their imagery being the basis for the religion to enter the language and culture of each people.

Key words: phraseological unit, concept, sin, language, culture, religion, the Belarusians, the Ukrainians.

Тэалінгвістыка як адзін з накірункаў сучаснага гуманітарнага пазнання чалавека ўзнікла на стыку лінгвістыкі, рэлігійнай антрапалогіі і багаслоўя і прысвечана вывучэнню ўзаема сувязі мовы і рэлігіі, тых праяўленняў рэлігіі, якія замацаваліся ў мове. Тэалінгвістыка сёння выступае побач з сацыялінгвістыкай, псіхалінгвістыкай, кагнітыўнай лінгвістыкай, лінгвакультуралогіяй, лінгваперсаналогіяй, а выдзелілася параўнальна нядаўна, дзякуючы вылучэнню лінгвістамі, у прыватнасці, В. І. Пуставалавай, А. К. Гадомскім і інш., не толькі антапацэнтрычнага, але і тэацэнтрычнага падыходу да філалагічных даследаванняў [5; 2].

Выдзяленне гэтага накірунку даследаванняў знаходзіцца ў русле асноўных шляхоў станаўлення гуманітарнага пазнання ў сучасным свеце, дзе ўсё выразней абазначаецца тэндэнцыя інтэгравання тэалагічных ведаў у светапоглядзе і культуры. І зразумела, што ў русле станаўлення антрапалагічнай праграмы прадстаўлення мовы і культуры ўсе важнейшыя рэаліі свету мовы і культуры павінны разглядацца не аўтаномна як самадастатковыя сутнасці, а ў трансцэндэнтнай перспектыве як антрапалагічныя феномены. Менавіта такім у сучаснай навуцы бачыцца і канцэпт, тлумачэнне якога стала арыентавацца на сэнс, які існуе ў чалавеку і для чалавека, на інтэр- і інтрапсіхічныя працэсы, на азначванне і камунікацыю. Канцэпт выступае і як адно з важнейшых паняццяў, «што выражаюць уяўленне пра чалавека як істоту духоўную і сімвалічную (*homosimbolicus*), тварца і жыхара «сімвалічнага Сусвету» культуры» [5, с. 165].

Канцэпт ‘грэх’ належыць да ўніверсальных этычных канцэптаў, этнакультурная варыянтнасць якога адлюстроўвае рэлігійную духоўнасць грамадства і рэпрэзентуе этычны светапогляд носьбіта мовы. Відавочна, найперш з гэтай прычыны і з таго часу, як стала вядома, што «мова не аддзельная ад пазнання» [6, с. 35], канцэпт ‘грэх’ прыцягнуў увагу многіх лінгвістаў (узгадаем хаця б імёны І. С. Брылёвай, В. У. Вахоўскай, А. Вяжбіцкай, Л. Г. Пановай, С. М. Талстой і інш.). Разам з тым, застаецца недадаследаваным вербалізацыя канцэпту ‘грэх’ у беларускай мове і адкрытым пытанне аб гэтым фрагменце карціны свету беларусаў у параўнанні з адпаведнымі фрагментам у этнасвядомасці носьбітаў украінскай лінгвакультуры. Праўда, аб’ектам вывучэння ў межах прапанаванага артыкула абраны толькі фразеалагічныя адзінкі (далей – ФА) дзвюх моў, выдзеленыя шляхам прымянення метаду суцэльнай выбаркі на аснове наяўнасці ў ФА кампанентаў з каранем *грэх-* /*грэши-* /*грах-* /*граш-* у беларускай і з каранем *гріх-* /*гріш-* у ўкраінскай мовах.

Крыніцай збору адзначанай групы ФА сталі два двухтомныя слоўнікі гэтых адзінак у кожнай мове: Слоўнік фразеалагізмаў беларускай мовы [4] і «Фразеалагічны слоўнік украінскай мовы» [10].

Мэта артыкула – устанавіць рэпрэзентацыю тэалінгвістычнага канцэпту ‘грэх’ сродкамі фразеалогіі ў беларускай і ўкраінскай мовах, выявіць змест інтэграцыі мовы і культуры, фразеалагічныя асновы рэпрэзентацыі ў кожнай мове, пранікненне рэлігіі ў культуру, фарміраванне культуры паводзін беларусаў і ўкраінцаў на аснове законаў і правілаў рэлігіі.

Выбар ФА як аб’екта вывучэння абумоўлены тым, што яны адлюстроўваюць найбольш важныя аспекты жыцця, прыкметныя з’явы рэчаіснасці, матэрыяльнай і духоўнай культуры народа-носьбіта. А гэта азначае, што ФА з’яўляюцца важнай крыніцай нацыянальна-культурнай інфармацыі. Высокая інфармацыйная змястоўнасць гэтых моўных сродкаў кожнага народа абумоўлена іх другаснасцю наймення з’яў, перадачай таго абагульнення жыццёвых назіранняў і сацыяльна-гістарычнага вопыту народа, выражэння спосабу мыслення, перадачы маральнага вопыту, сістэмы каштоўнасцей народа ад пакалення да пакалення. Гэтыя ўласцівасці звязаны з іх узнікненнем у мінулыя часы, калі ад слоўнага выражэння патрабавалася лёгкасць узнаўлення і трываласць замацавання элементаў вопыту людзей, дзякуючы чаму фразеалагічныя адзінкі і дайшлі да нашага часу.

У якасці кампанентаў беларускіх і ўкраінскіх ФА адзначаюцца *грэх* – *grіx* (адпаведна ў 9 і 21 ФА), *грашыць* – *grішты* (у 3 і 1 ФА) і *грэшны* – *grішны* (у 1 і 7 ФА). Як відаць, першае параўнанне ўстойлівых адзінак дзвюх моў вызначае агульнае і адметнае паводле колькаснага паказчыка ФА і іх кампанентаў у кожнай мове: у беларускім слоўніку адзначана менш, чым у два разы, у параўнанні з колькасцю фіксацыі ФА ўкраінскім слоўнікам; у складзе ФА вызначаны агульныя лексіка-граматычныя тыпы кампанентаў (назоўнік, дзеяслоў і прыметнік) пры рознай колькасці іх выкарыстання ў ФА кожнай мовы, але пры аднолькавай перавазе кампанента-лексемы *грэх-grіx* у абедзвюх мовах. Апошняе, відавочна, тлумачыцца семантычнай асаблівасцю лексемы *грэх* – *grіx*, яе сувяззю з рэлігійнай этыкай і ўсім комплексам этычных нормаў, сфарміраваных хрысціянствам і іншымі рэлігіямі.

Лексема *грэх* у беларускай мове, паводле лексікаграфічнай крыніцы, ужываецца з трыма значэннямі: 1) ‘у веруючых – парушэнне правіл рэлігійнай маралі’; 2) ‘заганны ўчынак, памылка, правінка’; 3) у знач. вык. ‘нядобра, недаравальна, недазвольна’ [7, с. 90]. У ходзе семантычных працэсаў корань *грэх-* утварае ўласныя дэрываты, якія ў адпаведнасці з рэлігійнымі ўяўленнямі называюць і даюць ацэнку дзеяння (*грашыць*, *саграшыць* – ‘рабіць /зрабіць грэх’, ‘памыляцца /памыліцца, парушаць /парушыць якія-н. правілы; мець якія-н. недахопы’; *награшыць* – ‘нарабіць грахоў’), прыкметы дзеяння (*грэшны* – ‘нядобра, недаравальна, недазвольна’),

чалавека (*грэшнік, грэшніца* – ‘грэшны чалавек’, *грэшны* – ‘які зрабіў многа грахоў’) ці яго ўчынка (*грашок* – ‘невялікі грэх’; *грэхападзење* – ‘у біблейскім міфічным паданні – парушэнне першымі людзьмі, Адамам і Евай, заветаў Бога’) з пункту гледжання правільнасці ці няправільнасці паводзін. Ва ўкраінскай мове корань *гріх*-таксама фіксуецца ў мностве дэрыватаў – *грішціти, грішній, грішник, гріховний, гріховодити* і інш.

Паняцце ‘грэх’ узнікла ў глыбокай старажытнасці і складалася ў параметрах міфалагічнага светаразумења, паводле якога чалавек не аддзяляў сябе ад прыроды, разумеў сябе як частку яе і быў перакананы ў неабходнасці жыць па яе законах. Менавіта міфалагічная свядомасць сфарміравала сістэму рэгламентацый і правілаў, захаванне якіх было неабходнай умовай для папярэджання пагрозы і працягу жыцця. Усякае дзеянне, якое ішло не ў адпаведнасці з законамі прыроды, парушала гармонію ў прыродзе ці супярэчыла працягу і развіццю жыцця, лічылася грахам. Як лічыць С. М. Талстая, тое, што «можна ўмоўна назваць народнай канцэпцыяй граху, можна лічыць складаным перапляценнем рэлігійных і міфалагічных уяўленняў, элементаў вуснай і кніжнай культуры» [8, с. 9].

Даследаванні вучоных розных галін паказваюць, што грэх выступае як складанае і шматаспектнае паняцце, якое ўвабрала ў сябе язычніцкія ўяўленні, хрысціянскія перакананні і штодзённа-бытавы вопыт народа. З’яўленне і існаванне паняцця ‘грэх’ і слова для яго абазначэння звязана з дзеяннем экстралінгвістычных фактараў, да якіх адносяцца акаляючае чалавека асяроддзе, рэлігія, адносіны асобы і соцыуму. Паступова складваюцца тыпы граху, прадугледжаныя маральнымі законамі народа: грэх супраць маці-зямлі, грахі супраць рытуальнага закона царквы і грахі, што звязаны з парушэннем хрысціянскага закона любові, альбо злачынствы супраць прыроды, супраць Бога і супраць людзей.

Сярод ФА дзвюх моў з абранымі кампанентамі выяўляюцца як агульныя, аднолькавыя ці блізкія паводле структуры і семантыкі, так і адметныя адзінкі для кожнай мовы.

Агульныя, найперш з кампанентам *грэх* – *гріх*, выяўляюць вобразны складнік канцэпту ‘грэх’ на аснове метафарычных пераасэнсаванняў біблейскай сістэмы вобразаў, хрысціянскай і архетыпнай сімволікі. Напрыклад, у бел. ФА *браць /прымаць грэх на <сваю> душу* ‘паступаючыся сваім сумленнем, перакананнем, рабіць які-н. заганны ўчынак’ і ўкр. *ФАбрати /взяти гріх /гріха на душу /на себе* 1) ‘діяти всупереч власній совісті, загальнопрынятым нормам моралі; робіти щось несхвальне’; 2) ‘чинити злочин, убивати кого-небудь’; *жарт*. 3) ‘нести моральну відповідальність за кого-небудь, за чийсь вчинки, дії’; *положити гріх на душу* ‘зробити який-небудь непорядний вчинок, вчинити злочин’ выяўляецца сувязь двух канцэптаў – ‘грэх’ і ‘душа’. У ФА душа як нематэрыяльная і боская сутнасць з’яўляецца месцам лакалізацыі граху, канцэптуальным

карэлятам якога выступае матэрыяльная рэч. А ў ФА *далей ад граху /ад ліха* ‘не быць сведкам ці ўдзельнікам чаго-н. непрыемнага’ – *далі /подалі від ліха /гріха /спокуси* ‘намагаючыся уникнуць чаго-небудзь непрыемнага, небезпечнага і т. ін.’; *відійти /відходити від гріха* ‘запобігти якомусь осудливому вчинку; не допусціти, заздалегідь відвернути што-небудзь небажане, непрыемне’; *няма чаго граху таіць* ‘не варта скрываць, трэба прызнацца’ і *чаго /што граху /грэх /грахі таіць* ‘не варта скрываць, трэба прызнацца’ – *нічога гріха таіти /крити* ‘треба прызнатися, сказаці відверто; не мае потреби приховувати щось’; з *грахомпаалам* 1) ‘падманным спосабам, несумленна, ашуканствам’; 2) ‘з вялікай цяжкасцю, ледзь-ледзь’ – з *гріхом пополам* ‘не без помилок, не зовсім добра’; і *смех і грэх* ‘адначасова весела і сумна’ – *<i>смiх і горе /грiх /плач /сльози /лихо* ‘адначасна смiшно і сумно; трагікомiчно’; *як на грэх* ‘быццам кімсьці падстроена’ – *як /мов /ніби на гріх* ‘як навмисне, як на зло, як на нешчасця’ лексема *грэх* – *гріх* з’яўляецца носьбітам актуалізаванага сэнсу негатыўнай ацэнкі з размытасцю рэлігійнага складніка семантыкі слова, але выяўляючы і даносячы такім чынам вытокі культурных устаноў, гэты паводзін чалавека.

Так, празрысты вобраз ФА з *грахомпаалам* – з *гріхом пополам* заснаваны на метафарычным прыпадабненні чаго-небудзь, што зроблена чалавекам напалову, г. зн. зроблена не так, як трэба, а дрэнная праца ці яе вынікі атаясамліваюцца з грахам. А ФА *і смех і грэх* – *<i>смiх і горе /грiх /плач /сльози /лихо* даводзіць пра спалучанаць, суіснаванне супрацьлеглай ацэнкі фактаў з жыцця чалавека. У ФА *як на грэх* – *як на гріх* выражаецца шкадаванне пра неспрыяльнасць умоў для выканання чаго-небудзь добра, ці выяўляецца дадатковая сема ‘непажаданыя, непрыемныя ўмовы для чаго-небудзь’.

У асобных выпадках адзначаюцца аднолькавыя ці блізкія ФА паводле семантыкі, вобраза, але з адрознымі кампанентамі, як, напрыклад, бел. *няма чаго <Богу> грашыць* ‘няма падстаў крыўдаваць на лёс, быць незадаволеным’; *што Богу грашыць* ‘няма падстаў крыўдзіцца на лёс, быць незадаволеным’; *не грашы Богу* ‘дарэмна не наракай’ і ўкр. *гріх /нічога /нема чога Бога гнівити* ‘нема падстав, не варта марно нарікати нашось, бути незадоволеним чимсь’. Устойлівыя спалучэнні слоў у сваім другасным выкарыстанні характарызуюць адносіны чалавека да Бога як усемагутнага пачынальнага свету, якому падуладна ўсё. У ФА выяўляюцца і адлюстроўваюцца законы і правілы хрысціянскай маралі, якія такім чынам перадаюць духоўны вопыт чалавека наступным пакаленням. У ФА з кампанентам *Бог* найбольш выразна захавалася рэлігійная аснова выпрацаванага правіла арганізацыі і гэты паводзін чалавека, што тлумачыцца, верагодна, захаваннем свайго лексічнага значэння гэтым кампанентам.

І наадварот, выдзеліліся ФА, якія маюць у абедзвюх мовах амаль аднолькавы кампанентны склад, але характарызуюцца рознай структурай і семантыкай, напрыклад: бел. *смяротны /смяртэльны грэх* ‘вельмі вялікая

загана, недаравальны ўчынак’ і ўкр. *як смертний гріх* (з сл. *поганий, гидкий* і т. ін.) ‘дуже, у великий мірі’. У беларускай мове назоўнікавая ФА як другасная адзінка для наймення новага абстрактнага паняцця ‘загана’ ці ўвогуле ‘ўчынак’ служыць сродкам выражэння ацэнкі і характарыстыкі абстрактнага паняцця з пазіцый правільнасці ці няправільнасці. Украінская кампаратыўная ФА выкарыстоўваецца для выражэння высокай ступені негатыўнай ацэнкі чаго- ці каго-небудзь за пэўныя ўчынкі, паводзіны і пад. Аднак выток гэтых ФА адзін і той жа – Біблія, дзе смяротны грэх – гэта той, які нельга дараваць чалавеку, бо смяротны грэх вядзе за сабой вечную муку ў замагільным жыцці. Лічылася, што ёсць сем такіх грахоў, да якіх, паводле адных крыніц, адносяцца пагарда, скупасць, распуснасць, гнеў, абжорства, зайздасць, лянота, паводле другіх – забойства, садомскі грэх, звалтаванне, вядзьмарства, ідаласлужэнне, ерась, прысваенне чужой уласнасці, паводле трэціх – зайздасць, сквапнасць, распуста, абжорства, гардыня, маркота і гнеў. Як відаць, ФА, захаваўшы выразную царкоўна-богаслужэбную афарбоўку і сувязь з біблейскай крыніцай, дакладна абазначваюць і характарызуюць дзеянні і ўчынкі чалавека, тым самым служачы арыенцірам, пэўным правілам у жыцці кожнага чалавека, перасцерагаючы ад благага напамінкам пра наяўнасць смяротнага граху.

Украінскай мове характэрна значна большая колькасць адметных ФА з кампанентам *гріх*, якім няма адпаведнікаў у беларускай мове і ў якіх выразна выяўляюцца сувязі мовы, культуры ўкраінскага народа з рэлігіяй, ці боскага як асновы чалавечнага. Гэта, напрыклад, ФА *гріх* <слово /слова> *сказати* ‘нема падстав нарікати, скарыжытис на што-небудзь’; *доводити / довести до гріха* ‘бути причиною чііх-небудзь негатыўных вчінків; провокувати кого-небудзь на негатыўні вчінкі’; *набиратися /набратися гріха* ‘робити щось забаронене законамі прынятої моралі’; *наводити / навести на гріх* ‘бути причиною чііх-небудзь негатыўных вчінків’; *не впасти в гріх* ‘непрыпуститиса чогось поганого, принизливого, осудливого’; *не гріх* ‘можна; дозволено’; *не разминутися з гріхом* ‘не уникнути чогось неприємного, недоброго’; *підводити /підбивати /підвести /підбити на гріх* 1) ‘спонукати когось до якогось негожого, непорядного вчінку’; 2) ‘схилати до інтымних стосунків, взаємин’; *призводити до гріха* ‘штовхати кого-небудзь на негідний вчинок, спонукати до чогось аморального’. У іх парознаму, з дапамогай у асноўным дзеяслоўных кампанентаў, што часткова захоўваюць сваё лексічнае значэнне, называюцца негатыўныя дзеянні чалавека, якія характарызуюцца і адмоўна ацэньваюцца як своеасаблівыя абазначэнні праз грэх чалавечых антыкаштоўнасцей. Гэта фразеалагізаваныя правілы жыцця, якія вызначаюць каштоўнасця і антыкаштоўнасця параметры: *не гріх* – значыць можна, дазволена; ФА *гріх* <слово /слова> *сказати* ілюструе ролю слова, указвае на яго магічную функцыю ў жыцці нашых продкаў, а ФА *набиратися /набратися гріха* – значыць вельмі многа

зрабіць грахоў, што дрэнна і інш. Гэта фразеалагічна сфармуляваны і завуаліраваны з часам напамін пра рэлігійныя заповедзі не нашкодзіць другому, таму ў ФА даводзіцца, што нядобра каго-небудзь наводзіць, падбіваць, падштурхоўваць да нядобрых учынкаў, бо гэта грэх і караецца Богам.

Асабліва выразна гэта выяўляецца ў адрозных ўкраінскіх ФА з варыянтнымі кампанентамі *грэх* і *Бог* (не бояцца /не побояцца гріха /Бога 'діяти безсовісно, безсоромно або жорстоко'), якія ўступаюць у сінанімічныя адносіны, і *правда* і *грэх*, што выяўляюць антанімічныя адносіны (*ніде* /*нігде* /*нікуди* /*нема куди правды* /*гріха дівати* /*діти* /*сховати* 'треба сказати, визнати правду; відверто, по правді кажучи'). Да апошняй далучаецца ФА *переплутувати* /*плутати* /*переплутати праведне з грішним* 'змішувати все хороше і погане, протилежне; неправильно розуміти що-небудзь', у аснове якой, як і папярэдняй, закладзена антанімія катэгорый праведны – грэшны, ці правы – левы, альбо прамы – крывы як арыентацыйныя прыкметы, што метафарычна перанесены на этычную сферу. Дарэчы тут ўгадаць, што мадэль такога пераносу, як лічаць вучоныя, адзначаецца ў многіх мовах і мае міфапэтычныя вытокі, якія і абумоўліваюць супрацьпастаўленне «прамога» праведнага «крывому» грэшнаму [6, с. 324; 9, с. 617]. І яшчэ нагадаем, што, паводле заўваг даследчыкаў мовы, адной з пашыраных этымологіяў лексемы *грэх* лічыцца наступная: *greixъ* <*groi-so* (параўн. лат. *greizs* 'крывы', ці выяўляецца сувязь з літ. *graižus* «крутий, викривлений», лтс. *greizs* «кривий» [11, с. 115-116; 3, с. 598]. А блытаць (*переплутувати* /*плутати* /*переплутати*) праведнае з грэшным – гэта яшчэ і асацыяцыя да вобраза д'ябла, чорта, ліха (параўн. бел. ФА *чорт наблытаў* ці *чорт падбіў* 'хто-н. паддаўся спакусе (зрабіць які-н. учынак, звычайна нядобры)') ці *біса*, *ліхого*, *лукавого*. Дарэчы, назоўнік *лукавы*, як лічыць С.Р. Варкачоў, з'яўляецца вытворным ад *лука* 'выгіб, крывізна' [1, с. 61].

У абедзвюх мовах маюцца ФА з кампанентам-прыметнікам *грэшны-грішны*, якія выяўляюць абсалютна тоесны склад і блізкую семантыку: бел. *грэшнымдзелам* /*чынам* і *грэшнай справай* з агульным значэннем 'треба прызнацца; на жаль' для выказвання раскаяння, прызнання памылкі, прамашкі, віны і ўкр. *грішним ділом* 1) 'ужываецца на значэння визнання власнай ці чыеісь провині, допушеной помилкі і т. ін.; признатися, правду кажучи'; 2) 'ужываецца як форма выбачення (выбачайте, перепрошую)'.

Акрамя названых агульных, украінскай мове належыць яшчэ некалькі адметных ФА з кампанентам-прыметнікам *грішны*. Гэта найперш дзве назоўнікавыя ФА: *грішна вода* 'горіллка' (у беларускай мове ёй адпавядае ФА *чортава зелле* 'гарэлка', якая праз адметны вобраз і іншую асацыяцыю так сама нясе выразную негатыўную канатацыю) і *грішне діло* 'што-небудзь не зовсім законне або узвечае', якія, несумненна, узніклі для адмоўнай характарыстыкі такога напою, як гарэлка, ці любога негатыўнага дзеяння чалавека праз азначэнне-характарыстыку *грішна* /*грішне*. Відавочна, пазней,

у працэсе свайго выкарыстання ФА *грэшна вода* набыла новую экспрэсіўна-ацэначную характарыстыку, што і фіксуецца ў слоўніку як *жарт*.

І заўважым яшчэ пра дзве дзеяслоўныя ФА ўкраінскай мовы, аб'яднаныя агульным кампанентам *грэшны*: *покидати /покинути грэшну землю* 'помирати' і *світити грэшним /голим тілом* 'бути погано одягненим', уякіх рэалізаваны архетыпныя вобразы зямлі і цела як нізу, што асацыіруецца з нечым нячыстым, непастаянным, неналежным, у супраць пастаўленні з верхам. Першая ФА не ўласціва як устойлівая адзінка для беларускай мовы, у якой у такім выпадку выкарыстоўваюць ФА *пайсіці /сысіці ў магілу /у зямлю*, дзе выяўляецца матыў дарогі як адзін з самых пашыраных у беларускіх ФА з агульным значэннем 'памерці'. Няма тут і адмоўнай ацэнкі зямлі, бо зямля для беларусаў – зямелька-маці, якая ўсё дае чалавеку пры яго жыцці на зямлі і забірае яго пасля смерці, калі цела як матэрыяльную сутнасць хаваюць у зямлю ці ў магілу, а таму ФА не мае негатыўнай ацэнкі, а канстатуе факт смерці як заканамерны працэс заканчэння жыцця.

Другая ж ФА характэрна і для беларускай мовы, але з адметнасцю варыянтных кампанентаў: не *голы /грэшны*, як украінская ФА, а *цела /пуза /зад: свяціць голым целам /пузам /задам* 'вельмі бедна апранацца, насіць падраную вопратку'. Тут, як відаць, акцэнт скіраваны да варыяцый частак цела, найменні якіх пры ізаляваным ужыванні нясуць негатыўную канатацыю, а ў межах ФА «свецяцца», што разам уплывае на ацэнку ў адмоўны бок, пры гэтым па нарастаючай у залежнасці ад выбару варыянтнага кампанента ФА.

У беларускай мове адзначаецца толькі адна, у параўнанні з украінскай, адметная выклічнікавая ФА *ці грэх ці два* 'паспрабуем, трэба рызыкнуць (адважыцца зрабіць што-н. пасля разваг, нерашучасці)', якая не называе, а толькі служыць для выражэння эмацыйнага стану і ілюструе, на нашу думку, найбольшы адыход ад рэлігійных правілаў, але тым не менш узгадвае пра іх.

Такім чынам, фарміраванне канцэпту 'грэх' звязана з пазнаннем чалавекам свету, з фарміраваннем уяўленняў аб ім, з вызначэннем устаноўак рэлігіі. Усведамленне паняцця граху замацавалася ў свядомасці нашых двух народаў, дынамічна развівалася і, перажыўшы змены на працягу стагоддзяў, дайшло да нашага часу, у тым ліку і ў выглядзе ўстойлівых выразаў. Выдзеленыя ФА з'яўляюцца другаснымі паводле свайго ўтварэння. І яны не толькі называюць, але і служаць выражэнню адносінаў да праяўлення чалавечай дзейнасці, самога чалавека, даюць ім ацэнку з пункту гледжання правільнасці ці няправільнасці (грэшна – бязгрэшна), фармулююць своеасаблівыя арыенціры для ацэнкі правільнага ці няправільнага. Па сутнасці ў іх перададзена філасофія беларусаў і ўкраінцаў, сфарміраваная ўмовамі жыцця і падмацаваная рэлігійнымі ўстаноўкамі пра жыццё чалавека на зямлі. Аднак, пры наяўнасці ў большай ступені агульнага фонду ФА ў дзвюх мовах, што, зразумела, тлумачыцца блізкасцю моў, агульнай у многім

гісторыяй жыцця нашых двух народаў, урэшце, суседствам і цеснымі сувязямі беларусаў і ўкраінцаў на ўсім працягу свайго існавання, украінцы выяўляюць і захоўваюць большую сувязь сваіх правілаў жыцця, сваёй культуры, этыкі паводзін з рэлігійнымі і міфалагічнымі вытокамі. І калі вядома, што фразеалагічная карціна свету ў найбольш яркай вобразнай форме выражае дух народа, яго менталітэт, замацоўвае культурна-гістарычны вопыт пазнання свету ў выглядзе вобразных устойлівых выразаў, якія не толькі называюць, але, як правіла, ацэньваюць з'явы і прадметы, дзеянні і стан, вызначаюць каштоўнаснае і антыкаштоўнаснае, то ўсе ФА, што рэпрэзентуюць канцэпт 'грэх' у беларускай і ўкраінскай мове, сведчаць пра ярка выражаную тэацэнтрычнасць чалавечай свядомасці, якая абавязана міфалагічнай і рэлігійнай культуры. Праўда, колькасныя дадзеныя эмпірычнай базы даследавання (29 украінскіх і 14 беларускіх ФА), наяўнасць большай колькасці адметных украінскіх ФА пры адной у беларускай – сведчанне большай рэлевантнасці рэлігіі і яе ўстановак для ўкраінцаў і першасная падстава для меркавання аб перавазе рэлігійнай арыентаванасці ўкраінцаў у параўнанні з беларусамі.

Літаратура

1. Воркачев С. Г. Правды ищи: идея справедливости в русской лингвокультуре : [монография] / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Парадигма, 2009. – 190 с.
2. Гадамский А. К. Религиозный язык – теолингвистика – языкознание / А. К. Гадамский // Ученые записки Таврического национального университета. Филология. Т. 20 (59). – Симферополь : ТНУ, 2007. – С. 287–292.
3. Етимологічний словник української мови : в 7 т. ; Т. 1. А–Г / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол. О. С. Мельничук та ін. – К. : Наук. думка, 1982. – 631 с.
4. Лепешаў І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў : у 2 т. ; Т. 1. А–Л / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – 672 с. ; Т. 2. М–Я / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – 704 с.
5. Поставалова В. И. Религиозные концепты в теолингвистическом представлении / В. И. Поставалова // Хрестоматия теолингвистики. Т. 2 / под ред. А. К. Гадамского и К. Кончаревич. – Београд (Сербия) : Изд-во Университет, православнобогословски факултет, 2011. – С. 156–172.
6. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М. : Школа «ЯРК», 1997. – 824 с.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Т. 2. Г–К / [Рэд. тома А. Я. Баханькоў]. – Мінск : Гал. рэд. Бел. сав. энцыклапедыі, 1978. – 768 с.
8. Толстая С. М. Грех в свете славянской мифологии / С. М. Толстая // Концепт греха в славянской и европейской культурной традиции : сб. статей / под ред. О. В. Беловой. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 9–43.
9. Топорова Т. В. Древнегерманские представления о праве и правде / Т. В. Топорова // Логический анализ языка. Избранное. 1988–1995. – М. : Изд-во Индрик, 2003. – С. 616–619.
10. Фразеологічний словник української мови / уклад. : В. М. Білоноженко та ін. – Книга 1. – [2-е вид.]. – К. : Наук. думка, 1999. – 528 с.; книга 2. – [2-е вид.]. – К. : Наук. думка, 1999. – 984 с.
11. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Т. 3. Г–І / [Р. У. Краўчук, В. У. Мартынаў, А. Я. Супрун, Н. В. Івашына ; рэд. В. У. Мартынаў]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – 408 с.